

Leena Malkki

Yliopistonlehtori, VTT
Helsingin yliopisto

Uskonnon ja terrorismin historiasta

Asiasanat: terrorismi, ääri-islamismi, jihadistinen terrorismi, terrorismin historia, uskonto.

Terrorismi liitetään nykyisin vahvasti uskontoon. Tämä näkemys ei ole kuitenkaan historiallisesti perusteltavissa. Valtaosa erityisesti viime vuosikymmenten terrorismista on ollut pääosin poliittisesti motivoitunutta. Uskonnollisten motiivien yleistyminen alkoi arvioiden mukaan 1980-luvulla, ja tilastot näyttävät kasvun olleen erityisen merkittävää viimeisen noin kymmenen vuoden aikana. Uskonnollisen terrorismin yleisyydessä on kuitenkin suuria alueellisia eroja.

Uskonnollisen terrorismin yleistymistä on pidetty merkittävänä ilmiönä osin siksi, että sen on pelätty olevan poliittista terrorismia tuhoisampaa. Uskonnollisen motiivin ja tuhoisuuden yhdistämisessä yleisellä tasolla toisiinsa on kuitenkin oltava varovainen. Uskonnollisen terrorismin yleistyminen ei ole johtanut kuitenkaan keskimääräisen kuolonuhrien määrän perisku nousemiseen globaalilla tasolla. Lisäksi on ollut sekulaareja terrorikampanjoita, jotka ovat tuhoisuudessaan samaa luokkaa tuhoisimpien ääri-islamististen kampanjoiden kanssa.

Terrorismi liitetään nykyään hyvin vahvasti uskontoon. Uutisia lukiessa unohtuu helposti, että näin ei ole aina ollut. Tämän kirjoituksen tarkoituksena on käydä läpi lyhyesti sitä, mitä uskonnollisella terrorismilla tarkoitetaan, miksi siitä puhutaan nyt niin paljon ja onko uskonnosta tosiaan tullut niin merkittävä terrorismin taustavoima kuin usein vaikuttaa.

Mitä uskonnollisella terrorismilla tarkoitetaan?

Kun tutkijat puhuvat uskonnollisesta terrorismista, he eivät tarkoita mitä tahansa terrorismia, jossa viitataan jollain tavalla uskontoon. Kyse ei ole esimerkiksi Pohjois-Irlannin konfliktin kaltaisista tapauksista. Pohjois-Irlannin kohdalla oli toki kyse katolilaisten ja protestanttien välisestä vastakkainasettelusta. Varsinainen kiistakysymys ei kuitenkaan ollut uskonnollinen, vaan liittyi tietyn maa-alueen hallintaan. Toisin sanoen terrorismi on yksi toimintatavoista, joita on käytetty poliittisen muutoksen aikaansaamiseksi tai sen vastustamiseksi osapuolesta riippuen.

Uskonnollisesti motivoituneesta terrorismista on kyse silloin, kun terrorismilla ajettavat perimmäiset tavoitteet liittyvät uskontoon. Terrorismi voi olla esimerkiksi keino vauhdittaa lopun ajan tapahtumia, kuten Aum Shinrikyolla, tai perustaa kalifaatti, kuten Isisillä. Myös väkivallan oikeutus perustellaan usein jumalan tahtoon ja korkeimpiin tavoitteisiin viittaamalla.

Todellisuudessa mitään selvää jakoa uskonnollisen ja poliittisen terrorismin välillä on kutakuinkin mahdotonta tehdä. Kyse on pikemminkin jatkumosta, sillä myös pääosin uskonnollisesti motivoituneisiin kampanjoihin liittyy vähintään lyhyen tähtäimen poliittisia tavoitteita.

Mitä väliä sillä sitten on, onko terroritoiminnan tavoitteet uskonnollisia vai poliittisia niin kuin "perinteisessä" terrorismissa? Tässä kysymyksessä tutkijoiden näkemykset jakautuvat. Joidenkin mielestä uskonnolliset tavoitteet vaikuttavat olennaisesti ryhmän toimintalogiikkaan, kun taas toisten tutkijoiden mielestä mitään perustavanlaatuaista eroa ei ole nähtävissä.

Uskonnollisella motiivilla katsotaan olevan merkitystä siksi, että monissa uskonnollisissa terrorikampanjoissa mukana olijat katsovat olevansa korkeamman voiman asialla, ja siten väkivallan oikeutus on helpommin perusteltavissa niin itselle kuin kannattajille ja sen käyttöön laajemmassakin mittakaavassa on vähemmän pidäkkeitä. Toiset taas korostavat, että uskonnollisesti motivoituneilla liikkeillä on niilläkin poliittisia tavoitteita, joten poliittisten liikkeiden tavoin niidenkin intresseissä on ottaa huomioon maallisia seikkoja kuten potentiaalisen kannattajakunnan reaktiot.

Miksi uskonnollisesta terrorismista puhutaan nyt niin paljon?

Kun terrorismista tuli nykymuodossaan kansainvälinen kysymys ja turvallisuusuhka 1960-luvun loppupuolella, se miellettiin nimenomaisesti poliittiseksi välineeksi. Kaikista tyypillisimpänä terrorismina on pitkään pidetty kampanjoita, jotka liittyivät jonkin alueen itsenäistymispyrkimykseen. Euroopan osalta Pohjois-Irlannin ja Baskimaan konfliktit ovat tästä tunnetuimpia esimerkkejä. Myös Israelin ja Palestiinan konfliktissa on käytetty terrorismia taktiikkana. Eurooppakin on toiminut tässä sivunäyttämönä 1970-luvulla lentokonekaappusten ja esimerkiksi Münchenin olympialaisiin vuonna 1972 tehdyn iskun muodossa.

Nationalistiseparatististen kampanjoiden lisäksi terrori-iskuja on tehty osana ääriivasemistolaisia ja äärioikeistolaisia kampanjoita. Taktiikkaa ovat käyttäneet toisinaan monien muiden keinojen ohella myös rajatumpia tavoitteita, kuten eläinten oikeuksia tai luonnon-suojelua ajaneet liikkeet.

Käsitykset terrorismista alkoivat muuttua merkittävästi 1990-luvun aikana kylmän sodan jälkeisinä epävarmoina vuosina. Kylmän sodan asetelman purkauduttua monet olleet myös terrorismin vähentyvän, kun valtioiden tuki terroristiryhmille mitä todennäköisimmin vähenisi. Lisäksi monet pitkään jatkuneet terrorikampanjat Lähi-idässä ja Euroopassa näyttivät olevan laantumassa.

Tässä tilanteessa tapahtui sarja näyttäviä ja aikaisemmasta merkittävästi poikkeavia terroritekoja. Keväällä 1995 Tokion metroon oli tehty sariinikaasuisku, jossa kuoli 13 ihmistä ja tuhannet saivat oireita. Pian osoittautui, että

teon oli tehnyt Aum Shinrikyo -niminen uskonlahko. Paljastui, että lahko oli tehnyt useita iskuja jo aikaisemminkin ja selvästi suunnitelti tekevänsä niitä lisää. Isku oli osa lahkoon lopun aikojen taistelua.

Samoihin aikoihin tapahtui myös muita iskuja, joilla näytti olevan uskonnolliset motiivit. Tähän joukkoon tekoja lukeutuvat myös al-Qaidan ensimmäiset iskut, mutta ilmiö ei näyttäytynyt tässä vaiheessa mitenkään erityisesti nimenomaan islamiin liittyvänä.

Ilmiöstä alettiin puhua uuden terrorismin nousuna. Yksi tämän uuden terrorismin keskeisistä piirteistä oli uskonnollinen motiivi. Sitä pidettiin ainakin osittain syynä kahdelle muulle uuden terrorismin keskeiselle piirteelle, kasvaneelle tuhoisuudelle ja kiinnostukselle joukkotuhoaseiden käyttämiseen. Pitkän terrorismia tutkineet tutkijat kiirehtivät huomauttamaan, että mistään täysin uudesta ilmiöstä ei ole kuitenkaan kyse, vaikka uskonnollisesti motivoitunut terrorismi olikin vähäistä 1900-luvun aikana. Varhaisina esimerkkeinä on usein mainittu Raamatussa esiintyvät sikariukset¹ ja Intiassa vuosisatoja toimineet nk. kuristajat². Ero aiempiin vuosikymmeniin vaikutti kuitenkin merkittävästi.

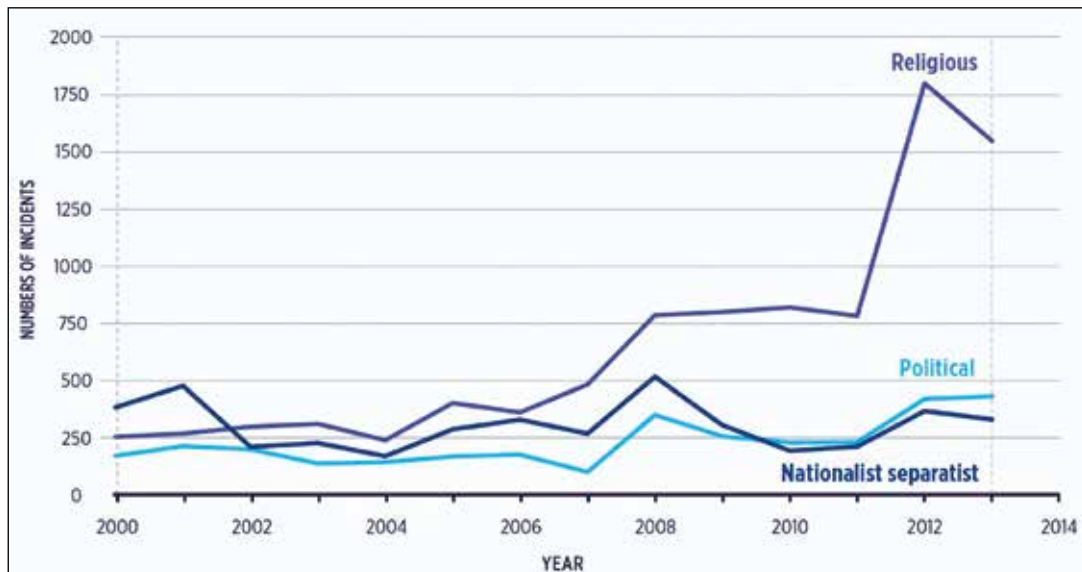
Terrorismin tutkijoiden piirissä näitä kehityskulkuja on myöhemmin käsitteellistetty puhumalla uskonnollisen terrorismin aallosta. Ihan ensimmäisenä uskonnollisen terrorismin aalloksi nimetyn ilmiön ilmentymäksi mainitaan usein vuonna 1983 tehty itsemurhaisku Yhdysvaltain ja Ranskan armeijan parakkeja vastaan Libanonissa, josta Hizbollahin uskotaan olleen vastuussa.

Syyskuun 11. päivän iskut tekivät väitteistä terrorismin muuttuneesta luonteesta valtavirtaa. Samalla huomio alkoi keskittyä voimakkaasti nimenomaisesti al-Qaidan ja laajemmin ääri-islamistiseen väkivaltaan, jota alettiin pitää merkittävimpänä terroriuhkana.

Kuinka yleistä uskonnollinen terrorismi on?

Terrorismista käytävän keskustelun perusteella syntyy helposti sellainen mielikuva, että suurin osa nykypäivän terrorismista olisi uskonnollista. Uskonnollisesti motivoituneen toiminnan osuutta kaikesta terrorismista ei ole aivan helppo arvioida, koska tärkeimmässä terrorismitutkimuksen vuosikymmenissä iskuja ei ole luokiteltu valmiiksi motiivien mukaan. Jos siis motiivien yleisyyttä haluaa arvioida, tutkijan tulee itse luokitella jokainen sadoista ryhmistä erikseen.

Saatavilla on kuitenkin joitakin tutkimuksia, joissa tietokantoja on käytetty motiivien analysointiin. Kansainvälisen terrorismin tietokanta ITERATE:a analysoinut tutkimus³ päätyi osoittamaan, että uskonnollisesti motivoitu-

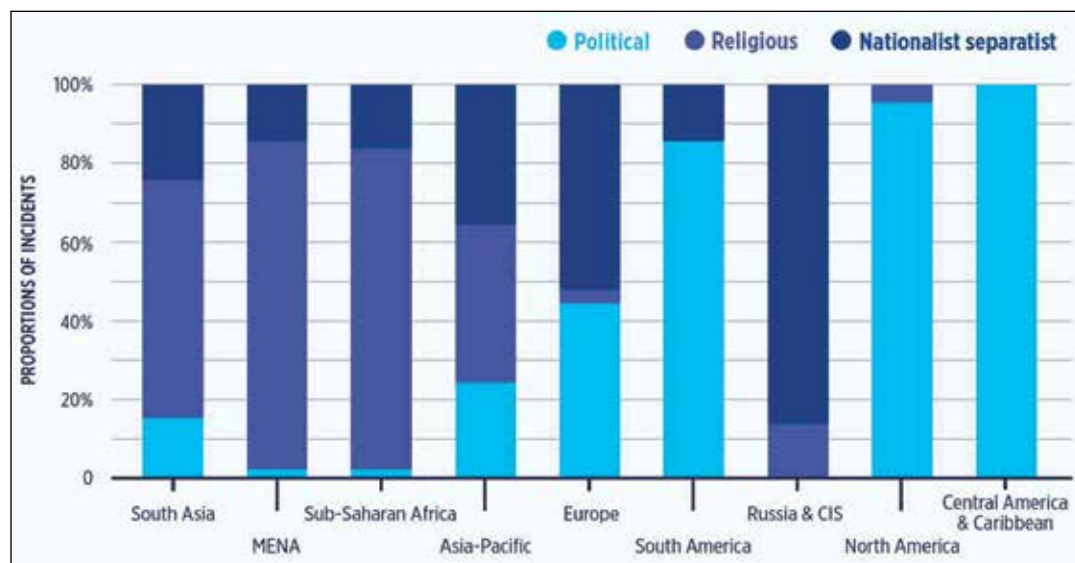
Kuvio 1. Terrori-iskun taustalla olevan ideologian mukaan jaoteltuna. Analyysissä on mukana 358 aktiivisinta terroristiryhmää. Lähde: Global Terrorism Index 2014.

neen terrorismin määrä on tosiaan kasvanut 2000-lukua kohti. 1970-luvulla tällaisia iskuja oli melko lailla mitätön määrä. Ajalta 1968–2004 tietokantaan tallennetuista ryhmistä, joiden motivaatio pystyttiin määrittelemään, noin 28 prosenttia oli uskonnollisia.

Global Terrorism Index⁴ (GTI), joka perustuu suurimman terrorismitietokannan Global Terrorism Databasen tietoihin, niin ikään indikoi, että uskonnollisesti motivoituneiden iskujen määrä on ollut voimakkaassa kasvussa 2000-luvun puolella, kun taas separatististen ja muiden

poliittisten kampanjoiden tuottamien iskujen määrä on pysynyt suunnilleen ennallaan.

GTI osoittaa myös, että terrori-iskujen motiiveissa on kuitenkin suuria alueellisia eroja. Suurin osa Lähi-idässä, Afrikassa ja Etelä-Aasiassa tehdyistä iskuista on viime vuosina ollut uskonnollisiksi katsottujen ryhmittymien tekemiä. Tilanne on aivan toinen esimerkiksi Yhdysvaltojen ja Euroopan suhteen. Tämä näkyy myös Europolin terrorismiraporteista, joissa vuodesta toiseen vain pieni osa iskuista ja

Kuvio 2. Eri ideologioiden osuus terrori-iskuista alueittain. Lähde: Global Terrorism Index 2014.

paljastuneista iskusuunnitelmissa on luokiteltu uskonnollisiksi.

Uskonnon yhdistäminen terrorismiin ja sen tuhoisuuteen on ymmärrettävää ja perusteltua sikäli, että hyvin merkittävä määrä terrori-iskujen aiheuttamista uhreista on Global Terrorism Databasen tietojen perusteella aiheutunut Isisiin ja Nigeriasta käsin toimivan ääri-islamistisen Boko Haram -järjestön tekemistä iskuista. Tämä johtuu osin siitä, että nämä liikkeet ovat tehneet paljon terrori-iskuja, mutta osin myös siitä, että niiden tekemissä iskuissa kuolee verrattain paljon ihmisiä per isku.

Uskonnollisen motiivin ja tuhoisuuden yhdistämisessä yleisellä tasolla toisiinsa on kuitenkin oltava varovainen. Uskonnollisen terrorismin yleistymisen ei ole johtanut kuitenkaan keskimääräisen kuolonuhrien määrän per isku nousemiseen globaalilla tasolla. Lisäksi on ollut sekulaareja terrorikampanjoita, jotka ovat tuhoisuudessaan samaa luokkaa tuhoisimpien ääri-islamististen kampanjoiden kanssa.

Terrorismitilastoja lukiessa on hyvä pitää mielessä, että kaikki uskonnollisista tai poliittisista syistä tehty väkivalta ei myöskään ole terrorismia. Terrorismi on vain yksi väkivaltaisista taktiikoista, jossa on tavoitteena fyysisen tuhon aiheuttamisen sijasta pikemminkin psykologiset vaikutukset. Suurin osa Isisinkin aiheuttamista kuolonuhreista syntyy muissa kuin terrori-iskuissa.

Terrorismi yleensä osa laajempia konflikteja

Terrorismin liittäminen nimenomaisesti uskuntoon saati sitten tiettyyn nimenomaiseen uskuntoon ei ole historiallisesti perusteltavissa. Terrori-iskuja on tehty mitä erilaisimpien tavoitteiden ajamiseksi. Nykyinen ääri-islamistinen toiminta on toki yksi esimerkki siitä, mutta jo pelkästään se, missä määrin esimerkiksi al-Qaida on imenyt sotatietoon liittyviä vaikutteita muilta täysin sekulaareilta liikkeiltä osoittaa, ettei terrorismi nimenomaisesti liity mihinkään tiettyyn aatemaaailmaan. Mikäli modernin terrorismin doktriinin ja toimintatavan jollekin suunnalle haluaisi liittää, se olisi enemmänkin 1800-luvun lopun vasemmistovallankumouksellinen ja anarkistinen toiminta Euroopassa.

Syyt sille, miksi juuri nyt näemme ääri-islamistista terrorismia liittyvät laajempiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja liikehdintään. Global

Terrorism Indexin analyysin mukaan valtaosa terrori-iskuista tapahtuu maissa, joissa on menossa laajempi väkivaltainen konflikti. Uskonnollisen terrorismin yleistymistä ei voi siksi ymmärtää tarkastelematta myös laajemmin niitä konflikteja, joiden yhteydessä terroritekoja tehdään. Sitä myötä nousee esille myös kysymys, missä määrin konfliktien juuret ovat lopulta uskonnossa ja missä määrin kyse on enemmänkin uskonnon valjastamisesta vallan tavoittelun välineeksi.

Tietokantoja tarkastellessa on hyvä pitää mielessä myös se, että laajempiin konflikteihin liittyvää ja erityisesti ääri-islamistisesti motivoitunutta väkivaltaa saatetaan luokitella nykyisin entistä herkemmin terrorismiksi. Aina-kin länsimaiden ulkopuolella tehtyjen iskujen tilastointi on tehostunut viime vuosina huomasti, ja Afrikan ja Aasian maiden konfliktien tapahtumia on tallennettu tietokantoihin huomattavasti aiempaa kattavammin.

Nämäkin reunaehdot huomioon ottaen vaikuttaa kiistattomalta, että uskonnollinen terrorismi on nyt selvästi yleisempää kuin ennen, vaikka se ei terrorismin koko kuva olekaan. Tämä kuva tulee ajan kanssa muuttumaan, kun terroritoiminnan houkuttelevuus alkaa jossain vaiheessa ääri-islamististen liikkeiden parissa hiipua – kunnes taas jossain vaiheessa ilmenee uusi globaali poliittisen liikehdinnän aalto, jonka äärilaidoilla jotkut päätyvät laittamaan toivonsa terrorismiin taktiikkanaan.

Viitteet

- 1 Jukka Paastela, "Sikariukset ensimmäisen vuosisadan Palestiinassa: Terroristiliikkeen prototyyppi?" *Politiikka* 46/3 (2004), 159-181.
- 2 David C. Rapoport, "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions", *The American Political Science Review* 78/3 (1984), 658-677. Saatavilla elektronisesti osoitteessa <https://www.aclu.org/files/fbi-mappingfoia/20111110/ACLURM001595.pdf>.
- 3 Karen Rasler & William R. Thompson, "Looking for Waves of Terrorism", *Terrorism and Political Violence* 21/1 (2009), 28-41.
- 4 Saatavilla elektronisesti osoitteesta <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/06/Global-Terrorism-Index-Report-2014.pdf>.